

І. О. Луніна

ОПОДАТКУВАННЯ БАГАТСТВА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Визначено сучасні тенденції реформування податкових систем. Розкрито позитивні та негативні риси податків на майно, які за певних умов можна вважати податками на багатство. Подано пропозиції щодо підвищення справедливості податкової системи України.

Current trends of the tax systems reforming are determined. Positive and negative aspects of property taxes, which under certain conditions can be regarded as taxes on wealth are revealed. Propositions to improve the fairness of the tax system of Ukraine are suggested.

Ключові слова: податкова система, принцип платоспроможності, горизонтальна та вертикальна справедливість, індикатори платоспроможності, податки на майно.

Фінансово-економічна криза 2008—2009 рр. та її негативні наслідки для державного боргу та бюджетів країн висувають на порядок денний питання оздоровлення державних фінансів, зокрема, шляхом реформування податкових систем. У багатьох країнах останнім часом збільшено максимальні ставки податку на доходи фізичних осіб, а також обговорюються питання запровадження (або відновлення) податків на майно, які завдяки високим звільненням від оподаткування сумам мають поширюватися на майно найбільш забезпечених верств населення.

В Японії у рамках податкової реформи, спрямованої на збільшення податкового навантаження на багатих, планується підвищити максимальну ставку до 45 % для доходів, що перевищують 300 тис. євро, та із 50 до 55 % ставку податку на спадщину¹.

У Китаї передбачено проведення податкової реформи з метою зменшення зростаючої нерівності у суспільстві (між різними верствами населення, між містами і сільськими регіонами), враховуючи, що кращий розподіл доходів є важливою передумовою економічного зростання. Реформа передбачає ширше застосування податку на майно та запровадження спеціального податку на предмети розкоші (на початку лютого 2013 р. прийнято відповідний проект закону)².

В Австрії також дискутується питання запровадження податку на майно (враховуючи фінансові активи) 5—10 % найзаможніших громадян, що має забезпечити соціально справедливе підвищення доходів держави³. В Італії з 2012 р. значно збільшено ставку податку на землю. У Греції в січні

¹ Japan will Reichen tief in die Tasche greifen [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wiwo.de/politik/ausland/steuerreform-japan-will-reichen-tief-in-die-tasche-greifen/7613156.html>.

² China will mit Steuerreform soziale Kluft verringern [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cash.ch/news/alle-news/china_will_mit_steuerreform_soziale_kluft_verringern-3026385-448.

³ Die aktuelle Steuerrdiskussion in Österreich [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zahlertreiber.wordpress.com/2011/07/12/die-aktuelle-steuerrdiskussion-in-osterreich>.

2013 р. прийнято нове податкове законодавство, яке передбачає збільшення ставки податку на доходи, що перевищують 42 тис. євро, до 42 % (раніше максимальна ставка у 45 % застосовувалася до доходів, що перевищують 100 тис. євро); запроваджено також спеціальний податок на земельну власність, який має сплачуватися одночасно з оплатою рахунків за електроенергію⁴.

Аналіз різних теоретичних концепцій оподаткування свідчить, що справедливе оподаткування базується на двох загальних принципах — еквівалентності та платоспроможності. Згідно з принципом еквівалентності (вигоди, корисності), розподіл податків має відповідати тій вигоді, яку їхній платник отримує від держави, а тому може вважатися справедливим. Згідно з принципом платоспроможності, або економічних можливостей, який набув розвитку в рамках так званої теорії жертви, кожен повинен віддавати державі частину своїх доходів, яка відповідає його здатності платити. До базового постулату фінансової науки ще більше 100 років тому належав принцип податко-спроможності, який вимагав, щоб кожна людина платила відповідно до свого доходу і добробуту⁵.

У сучасній фінансовій науці прийнято розрізняти три теоретично можливих варіанти використання принципу платоспроможності при формуванні податкової системи⁶: рівної абсолютної жертви, рівної відносної жертви або рівної граничної жертви. За першого варіанта втрата корисності за абсолютною величиною має бути рівною для всіх осіб. За другого — незмінними залишаються відносні позиції платників податків після їх сплати. За третього — зниження граничної корисності, зумовлене сплатою податків, для всіх осіб має бути рівним. Якщо раніше принцип платоспроможності найчастіше розумівся як рівна абсолютна жертва, то тепер найчастіше як рівна відносна жертва, що ідентифікується зі справедливим оподаткуванням.

На практиці застосування зазначеного принципу базується на критеріях горизонтальної й вертикальної справедливості⁷. Горизонтальна справедливість — це однакове ставлення до індивідів, котрі мають рівну платоспроможність, тоді як вертикальна справедливість передбачає стягнення з індивідів із вищою платоспроможністю більших податків, а з менш платоспроможних — нижчих.

Можливості задоволення індивідуальних потреб в умовах ринкової економіки тісно пов'язані з одержуваними доходами. З їх зростанням ці можливості відповідно збільшуються, а при сплаті податків — зменшуються. Як відомо,

⁴ <http://news.orf.at/stories/2160851/2160850>.

⁵ *Hummi Ф.* Основные начала финансовой науки / Ф. Нитти. — М., 1904. — С. 245.

⁶ *Zimmermann H.* Finanzwissenschaft: eine Einführung in die Lehre von der öffentlichen Finanzwirtschaft / H. Zimmermann, K. Henke. — 7., völlig überarb und erwei. Aufl. — München : Vahlen, 1994. — S. 111—113.

⁷ Див.: *Аткинсон Э. Б.* Лекции по экономической теории государственного сектора / Э. Б. Аткинсон, Д. Э. Стиглиц. — М. : Аспект-Пресс, 1995. — С. 474—481; *Neumark F.* Steuern I: Grundlagen / F. Neumark // Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaften. — Stuttgart, 1977. — Bd. 7. — S. 295—309.

індикаторами економічного потенціалу можуть слугувати не лише дохід, але також майно або споживання⁸. Відомий німецький фінансист Манфред Розе підкреслював, що реальний кінцевий тягар сплати податків — це завжди жертва споживання, а тому єдиними носіями реального податкового навантаження є споживачі⁹. При застосуванні споживання як індикатора платоспроможності не виникає проблем з оцінкою доходу. При цьому заощадження не оподатковуються, а тому — на відміну від податку на дохід — виникають стимули до заощаджень, які сприяють нагромадженню капіталу і зростанню продуктивності, тобто збільшенню можливостей споживання в майбутньому.

Володіння майном як індикатор фінансових можливостей платника податків використовувалося з давніх часів. Вагомим аргументом щодо його застосування є особливі властивості майна, яке може забезпечувати отримання додаткового доходу незалежно від особистих якостей і працездатності його власника, а тому особи, що володіють майном, завжди платоспроможніші¹⁰. Особливий податковий потенціал майна пов'язується також із такими його функціями як надійність та забезпечення економічної незалежності, незважаючи на поточний дохід¹¹. Збільшення майна означає зміцнення безпеки, збільшення соціального впливу, престижу і влади. Однак висока концентрація доходів і майна означає не лише концентрацію можливостей безпеки і споживання, але й ринкової влади, а отже — створює загрозу конкуренції. Тому успішне функціонування соціально-економічної системи країни, економічна і політична довіра у суспільстві значною мірою визначаються розподілом доходів і майна¹². Вищі податки з більшого майна дозволяють корегувати його ринковий розподіл, а отже — реалізувати ідеї соціальної справедливості, збільшуючи податковий тягар на багатших громадян. Ще у XVIII ст. був досить поширеним погляд, що оподаткування має бути головним фактором, який сприяє зменшенню нерівномірності і поліпшенню розподілу багатства¹³.

Податки на майно можуть також слугувати важливим доповненням до податку з доходів, закриваючи його можливі прогалини. Згідно із положеннями теорії державних фінансів, базою оподаткування має слугувати дохід у

⁸ *Ланг Й.* Проект кодекса налоговых законов для государств центральной и восточной Европы / Й. Ланг. — Бонн, 1993. — С. 103.

⁹ *Rose M.* Plödoyer für ein konsumbasiertes Steuersystem / M. Rose // *Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems.* — Berlin, 1991. — S. 14.

¹⁰ *Соболев М. Н.* Очерки финансовой науки / М. Н. Соболев. — М., 1925. — С. 74.

¹¹ *Bach S.* Aufkommens- und Verteilungswirkungen einer Wiederbelebung der Vermögensteuer / S. Bach, M. Beznoska // *DIW Berlin: Politikberatung kompakt* 68. — Berlin, 2012. — S. 11, 12; *Haller H.* Rationale Steuersysteme und Bestimmungsgründe empirischer Steuerverfassungen / H. Haller // *Handbuch der Finanzwissenschaft.* — 3 Aufl., Bd. II. — Tübingen, 1980. — S. 174—201; *Haller H.* Die Steuern. Grundlinien eines rationalen Systems öffentlicher Abgaben / H. Haller. — 3 Aufl. — Tübingen, 1981. — S. 43.

¹² *Andel N.* Finanzwissenschaft / N. Andel. — Tübingen : Mohr, 1992. — S. 408.

¹³ *Hummu Ф.* Зазнач. праця. — С. 16.

його всеохоплюючій формі¹⁴. Такий підхід до його оподаткування базується на концепції чистого приросту майна (реального приросту багатства), до якого належать заробітна плата, рента, дивіденди, проценти за банківськими вкладками, отримані трансферти, вмінена рента (зокрема, вартість послуг власника, що мешкає у власному будинку або квартирі), подарунки (як отримані, вартість яких збільшує сукупний дохід, так і даровані, вартість яких його знижує), а також спадщина. Деякі із зазначених видів доходів можуть випадати із оподаткування — чи то відповідно до діючого законодавства, чи то шляхом умисного уникнення оподаткування та мінімізації податкового тягаря, чи то із суто технічних міркувань, або шляхом виведення доходів у тінь. Використання податку на майно дозволяє зменшити негативний вплив таких факторів на порушення критеріїв справедливого оподаткування.

Стягнення податку на майно відповідає не лише принципу платоспроможності, але і принципу еквівалентності (вигоди), оскільки різні види власності перебувають під захистом держави (нерухомість, вклади, цінні папери). Вартість такого виду майна як нерухомість значною мірою залежить від розвитку інфраструктури, благоустрою населеного пункту за місцем її розташування¹⁵.

До позитивних рис податків на майно належить і те, що вони не мають безпосереднього впливу на пропозицію праці та інвестиції у формування людського капіталу, а тому є найменш шкідливими для економічного зростання. Згідно із останніми дослідженнями ОЕСР, податкові системи, що базуються на податках на споживання та на майно, — з точки зору їх впливу на економічне зростання — є кращими, ніж податкові системи, що базуються на оподаткуванні трудових доходів та прибутку підприємств¹⁶. Важливою перевагою податків на нерухоме майно над, наприклад, податками на доходи, є їхній менш деформуючий вплив на рішення економічних суб'єктів щодо пропозицій праці, інвестування у людський та фізичний капітал. До негативних рис таких податків можна віднести їхній вплив на рішення економічних суб'єктів щодо територіального розміщення підприємницької діяльності, а також на вартість нерухомості.

Зважаючи на класифікацію ОЕСР, можна виділити декілька основних груп податків на майно, які за умов порівняно високих мінімальних значень (бази оподаткування) щодо їх стягнення, фактично стають податками на багатство:

- податки на нерухоме майно;
- податки на чисте багатство;
- податки на спадщину та дарування;
- податки на фінансові та капітальні трансакції.

¹⁴ *Koren S. Steuerreformen im internationalen Vergleich / S. Koren. — Berlin : Duncker u. Humblot, 1989. — S. 28.*

¹⁵ *Майбуров И. А. Теория налогообложения. Продвинутий курс : учеб. для магист. / И. А. Майбуров, А. М. Соколовская. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. — С. 209, 210.*

¹⁶ *Tax Policy Reform and Economic Growth / OECD Publishing, 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091085-en>.*

Податки на нерухоме майно стягуються на постійній основі (найчастіше щорічно) із його власників або користувачів. Базою оподаткування може слугувати оціночна вартість майна, розрахована на основі його ринкової вартості або орендної плати, або інших характеристик (розміру, розташування тощо).

У різних країнах застосовуються різні підходи до визначення бази оподаткування нерухомого майна, зокрема, оціночна вартість землі і будівель (Греція, Данія, Південна Корея, Норвегія), розрахункова величина орендної плати (Франція), кадастрова оцінка нерухомості (Іспанія, Мексика), площа першого поверху будівлі (Польща, Словенія, Чехія). Разом із тим у Бельгії податку на нерухоме майно немає. Бюджетні доходи від податків на нерухоме майно у країнах ОЕСР коливаються від приблизно 3,5—3,0 % ВВП (США, Великобританія) до 0,1 % ВВП (Швейцарія, Люксембург).

Деякі країни використовують податки на чисту вартість майна (чисте багатство), які стягуються з нагромадженого майна (багатства) певної особи (нерухомості, цінних паперів, банківських депозитів і заощаджень, інвестицій у реальний капітал приватних підприємств та корпорацій), зважаючи на чисту вартість її активів, тобто їхню вартість із вирахуванням боргів (податки на нерухоме майно стягуються зважаючи на загальний обсяг власності без вирахування боргів).

Франція є на сьогодні єдиною країною Західної Європи, яка використовує класичну модель податку на чисту вартість майна (із 1981 р.). Базою оподаткування для резидентів є чиста вартість активів, що перебувають не лише у Франції, але й за межами країни. До оподатковуваних активів належать: нерухоме майно, автомобілі та інші транспортні засоби; меблі (крім пам'яток старовини й антикваріату), коні, ювелірні вироби, акції й облігації, викупна вартість сертифіката страхування життя. Не оподатковуються активи, необхідні для ведення бізнесу; твори мистецтва та пам'ятки старовини, старіші за 100 років; заощадження в пенсійних фондах (створені за рахунок заробітної плати або доходів від бізнесу), а також портфельні інвестиції та готівка нерезидентів.

У 2013 р. фізичні особи — резиденти і нерезиденти — власники активів, що перебувають у Франції, сплачуватимуть податок на багатство за ставками 0,5—1,5 %, якщо вартість активів перевищує 800 тис. євро¹⁷. У 2007—2011 рр. надходження від податку на чисте багатство у Франції становили близько 0,2 % ВВП (табл. 1), або близько 0,5 % загальної суми податків та внесків з обов'язкового соціального страхування (табл. 2).

Серед країн ОЕСР максимальний рівень державних доходів від податку на чисту вартість майна має Люксембург — у 2000—2011 рр. він коливався від 1,84 до 2,9 % ВВП (див. табл. 1) та становив від 5,2 до 7,4 % загальної суми податків та внесків з обов'язкового соціального страхування (див. табл. 2).

¹⁷ <http://www.french-property.com/guides/france/finance-taxation/taxation/wealth-tax/rate>.

Таблиця 1. Бюджетні надходження від податків на чисту вартість майна у країнах ОЕСР, % ВВП

Країна	1980	1990	2000	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	0,53	0,47	0	0	0	0	0	0
Бельгія	0	0	0,04	0,08	0,07	0,06	0,07	0,07
Канада	0,16	0,28	0,38	0,19	0,15	0,11	0,09	0,07
Данія	0,25	0,11	0	0	0	0	0	0
Фінляндія	0,07	0,03	0,14	0	0	0	0	0
Франція	0	0,25	0,17	0,23	0,21	0,19	0,23	0,21
Німеччина	0,55	0,48	0,02	0	0	0	0	0,02
Греція	0	0	0,05	0,22	0,21	0,21	0,18	н/д
Угорщина	н/д	н/д	0	0	0	0	0,51	0,50
Ісландія	0,43	0,65	0,76	0	0	0	0,25	0,32
Ірландія	0,01	0	0	0	0	0	0	0
Італія	0	0	0	0	0	0,43	0,14	0,32
Люксембург	1,01	1,64	2,88	2,34	1,84	1,91	2,06	2,02
Нідерланди	0,32	0,23	0,20	0,01	0	0	0	н/д
Норвегія	0,46	0,70	0,52	0,57	0,58	0,57	0,56	0,58
Словенія	н/д	н/д	0,02	0	0	0	0	0
Іспанія	0,11	0,20	0,19	0,19	0,22	0,01	0,01	0,01
Швеція	0,13	0,22	0,36	0	0	0	0	0
Швейцарія	1,17	1,07	1,21	1,28	1,23	1,25	1,23	1,23
ОЕСР	0,20	0,23	0,20	0,15	0,13	0,14	0,16	н/д

Джерело: складено за даними ОЕСР.

У деяких країнах ОЕСР податки на чисту вартість майна (чисте багатство) стягувалися певний час, але були відмінені (Австрія в 1994 р., Данія, Німеччина — 1997 р., Нідерланди — 2001 р., Фінляндія — 2006 р., Швеція — 2007 р., Ісландія — 2007 р., Греція — 2009 р.).

В Іспанії до 2009 р. стягувався податок на чисте багатство за ставкою 0,2—2,5 % з активів вартістю понад 600 тис. євро, який приносив щороку бюджету доходів близько 0,2 % ВВП. З 2011 р. у рамках програми оздоровлення державних фінансів знову запроваджено податок на багатство, який стягується з активів вартістю понад 700 тис. євро і стосується незначної частини населення країни.

У Норвегії податок на чисте багатство стягується за ставкою 1,1 % з чистої вартості активів, яка перевищує 470 тис. норвезьких крон.

Швейцарія є країною з порівняно високим рівнем бюджетних доходів від податку на чисте багатство, який становить близько 1,3 % ВВП (див. табл. 1), або більше 4 % загальної суми податків та внесків з обов'язкового соціального страхування (див. табл. 2). У Швейцарії об'єктом оподаткування є сукупний розмір багатства (рухомих і нерухомих активів, цінних паперів, паїв тощо). У фізичних осіб — резидентів оподатковуються активи, розташовані

Таблиця 2. Бюджетні надходження від податків на чисту вартість майна у країнах ОЕСР, % податкових надходжень

Країни	1980	1990	2000	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	1,35	1,19	0	0	0	0	0	0
Бельгія	0	0	0,08	0,17	0,16	0,14	0,15	0,16
Канада	0,51	0,78	1,07	0,58	0,45	0,35	0,28	0,22
Данія	0,57	0,24	0	0	0	0	0	0
Фінляндія	0,21	0,07	0,29	0	0	0	0	0
Франція	0	0,60	0,38	0,53	0,49	0,44	0,53	0,48
Німеччина	1,52	1,37	0,06	0	0	0	0	0,06
Греція	0	0	0,14	0,67	0,66	0,69	0,58	н/д
Угорщина	н/д	н/д	0	0	0	0	1,34	1,39
Ісландія	1,46	2,09	2,03	0	0	0	0,71	0,90
Ірландія	0,03	0	0	0	0	0	0	н/д
Італія	0	0	0	0	0	1,01	0,32	0,76
Люксембург	2,82	4,59	7,35	6,57	5,18	5,08	5,56	5,43
Нідерланди	0,74	0,53	0,50	0,01	0,01	0,01	0,01	н/д
Норвегія	1,09	1,70	1,22	1,34	1,36	1,34	1,31	1,35
Словенія	н/д	н/д	0,06	0	0	0	0	0
Іспанія	0,49	0,61	0,55	0,52	0,66	0,03	0,03	0,02
Швеція	0,28	0,42	0,71	0	0	0	0	0
Швейцарія	4,75	4,31	4,13	4,64	4,38	4,36	4,38	4,31
ОЕСР	0,61	0,69	0,55	0,44	0,39	0,40	0,45	н/д

Джерело: складено за даними ОЕСР.

по всьому світу, а в нерезидентів — тільки нерухоме майно, яке розташоване у Швейцарії. При цьому у нерезидентів не оподатковуються цінні папери, розміщені у швейцарських банках та частки в капіталі швейцарських компаній. Всі активи оцінюються переважно за справедливою ринковою вартістю. Однак деякі активи підлягають особливим правилам оцінювання (наприклад, акції, що котируються на фондовому ринку, зазвичай оцінюються за біржовою ціною на кінець податкового періоду, тоді як для цінних паперів, які не котируються на ринку, оцінювання здійснюється згідно з оприлюдненими показниками вартості акцій). У багатьох кантонах може використовуватися прогресивна шкала оподаткування, але базові ставки зафіксовано законодавчо.

Угорщина належить до країн, де у 2010 р. з метою зменшення дефіциту бюджету було запроваджено податок на чисте багатство, до якого віднесено нерухоме майно, водний і повітряний транспорт (дорогі яхти, літаки, гелікоптери), потужні автомобілі. База оподаткування визначається зважаючи на ринкову вартість майна.

Головними аргументами використання податків на спадщину та дарування є необхідність дотримання загальних принципів справедливого оподаткування —

ці податки спрямовані на вирішення завдань перерозподілу доходів задля запобігання соціальної нерівності. Податок на дарування дозволяє уникнути випадків ухилення від оподаткування спадщини.

Звичайною практикою багатьох країн є використання неоподаткованої вартості спадщини для подружжя та інших членів сім'ї (табл. 3).

Таблиця 3. Умови оподаткування спадщини у деяких країнах ОЕСР

Країна	Податкові знижки (неоподатковувана вартість) для дружини/чоловіка, тис. євро	Податкові знижки для родичів-спадкоємців, тис. євро	Податкові знижки для не родичів, тис. євро	Мінімальна та максимальна ставки для близьких родичів, %	Мінімальна та максимальна ставки для не родичів, %
Австрія	2,2	2,2	0,11	2—13	14—54
Бельгія	12,5—50,0	12,5—50,0	—	3—30	30—90
Фінляндія	6,8	3,4	3,4	10—16	30—48
Франція	76,0	46,0	1,5	5—40	60
Німеччина	307,0	205,0	5,20	7—30	17—50
Ірландія	456,438	456,438	22,822	20	20
Люксембург	Повна вартість, якщо є діти	Повна вартість, в межах спадкового права	—	2,2—6,4	16,5—48,0
Норвегія	31,25	31,25	31,25	8—20	10—30
Швеція	Повна вартість	7,8	2,3	10—30	0,1—30
Великобританія	Повна вартість	375,980	375,980	40	40

Джерело: складено за даними Wealth Taxation and Decentralization: the Spanish Case [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dialnet.unirioja.es/servlet/fichero_articulo?codigo=3136068&orden=0.

Податки на спадщину та дарування стягуються у більшості країн ОЕСР (за винятком Австралії, Канади, Мексики, Словаччини). Бюджетні надходження від них коливаються від приблизно 0,7 (Бельгія) до 0,01 % ВВП (Австрія) та відповідно від 1,5 до 0,03 % загальної суми податків та внесків з обов'язкового соціального страхування

У багатьох країнах ОЕСР (за винятком Польщі та США) використовуються податки на фінансові та капітальні трансакції, тобто на операції з передачі активів, зокрема, цінних паперів, чеків, а також операції щодо юридичного оформлення бізнес-контрактів та контрактів з продажу нерухомого майна. Враховуючи, що такі операції здійснюють особи з порівняно високим рівнем доходів, ці види податків також можна розглядати як певний різновид податків на багатство. Відповідні бюджетні надходження становлять у країнах ОЕСР від 0,04 (Нова Зеландія) до приблизно 1 % ВВП (Бельгія, Італія) та 1,9 % ВВП (Південна Корея). У Південній Кореї такі податки забезпечують більше 7 % загальної суми податкових надходжень.

До середини 1990-х років у багатьох країнах світу широко використовувалися податки на чисте багатство. Такі податки — завдяки високим

звільненням від оподаткування сумам — стягувалися переважно із заможних верств населення. Тоді досить поширеним був погляд, що з більшого майна і капітальних доходів мають стягуватися більші податки, ніж з “нормального доходу”¹⁸.

Історія деяких країн має приклади використання податків на майно високої вартості як надзвичайного джерела фінансування державних видатків або зменшення державних боргів. Так, у Німеччині у 1913 р., коли середній річний дохід становив 1182 марки, було запроваджено оподаткування майна вартістю більше 10 тис. марок за ставкою 0,5—1,5 %¹⁹.

У Німеччині останнім часом обговорюється ідея відновлення податку на чисту вартість майна для забезпечення оздоровлення державних фінансів. За оцінками Німецького інституту економічних досліджень (DIW, Берлін), значна частина приватного майна сконцентрована у незначній частки населення — на 10 % заможних громадян (дорослого населення) припадає дві третини сукупного майна (за вирахуванням боргів); на 1 % найбагатших — 36 % майна, на 0,1 % найбагатших — 22 % майна. Згідно із модельними розрахунками, при ставці податку 1 % і звільненні від оподаткування майна вартістю 2 млн євро щорічні надходження оцінюються в 0,64 % ВВП 2011 р. при адміністративних видатках у 2 % таких надходжень²⁰.

Значна увага дослідників різних країн до питань оподаткування багатих зумовлена не лише зростанням державних боргів та необхідністю оздоровлення державних фінансів, але також²¹:

- зростанням диференціації доходів населення;
- зростанням доходів від майна і підприємницької діяльності;
- зростанням концентрації майна і майнового розшарування населення.

Ще у 2007 р. лауреат Нобелівської премії П. Кругман висловив думку, що велика нерівність доходів і майна, яка виникла у США з початку 1980-х років, є значною мірою результатом політичних рішень, насамперед щодо оподаткування (зниження у 1981 р. максимальної ставки податку з доходів до 28 %) ²². Наслідком таких рішень стало те, що у період 1979—1997 рр. доходи (після оподаткування) 1 % найбагатшого населення зросли на 157 %, тоді як збільшення доходів середніх домогосподарств становило 10 %. Якщо у 1970 р. частка у загальній сумі доходів 0,01 % найзаможніших жителів США становила 0,7 %,

¹⁸ *Bach S. Aufkommens — und Verteilungswirkungen einer Wiederbelebung der Vermögensteuer / S. Bach, M. Beznoska // DIW Berlin: Politikberatung kompakt 68. — Berlin, 2012. — S. 9.*

¹⁹ *Bach S. Vermögensabgaben — ein Beitrag zur Sanierung der Staatsfinanzen in Europa / S. Bach // DIW Wochenbericht. — 2012. — № 28. — S. 5—7.*

²⁰ *Bach S. Vermögensteuer: Erhebliches Aufkommenspotential trotz erwartbarer Ausweichreaktionen / S. Bach, M. Beznoska // DIW Wochenbericht. — 2012. — № 42. — S. 15, 16.*

²¹ *Bach S. Aufkommens- und Verteilungswirkungen einer Wiederbelebung der Vermögensteuer / S. Bach, M. Beznoska // DIW Berlin: Politikberatung kompakt 68. — Berlin, 2012. — S. 9.*

²² *Krugmans Blog. The Conscience of a Liberal The New York Times [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://krugman.blogs.nytimes.com>.*

то у 1998 р. — 3 %, а у 2007 р. — 6 %²³. Такі процеси поляризації розподілу доходів спостерігаються практично у всіх країнах ОЕСР²⁴. Концентрація багатства породжує не лише соціальну нестабільність, але й зумовлює неефективне використання ресурсів національної економіки (унаслідок зниження попиту домогосподарств та надмірного зростання їх заборгованостей, фінансування споживання частково за рахунок зростаючої заборгованості), а також збільшення спекулятивних ризиків, які, своєю чергою, призводять — на слабо регульованих фінансових ринках — до фінансової кризи. У роботах різних авторів не лише теоретично, але й емпірично доведено взаємозв'язок зростання диференціації доходів населення (у взаємодії із фінансовими факторами) і фінансово-економічних криз 1920-х та 2008—2009 років²⁵.

Отже, ключовими напрямками реформування податкових систем різних країн у посткризових умовах є підвищення соціальної справедливості оподаткування та перерозподіл податкового навантаження на найбільш заможні верстви населення. Не останню роль у визначенні цих напрямів зіграло і те, що власники великого майна (зокрема, фінансових активів) більше, ніж менш заможні верстви населення, виграли від державної антикризової підтримки, яка призвела до зростання державних боргів.

Аналіз різних видів податків на майно (на нерухоме майно, на чисту вартість майна, на спадщину та дарування, а також на фінансові та капітальні трансакції) та досвіду їх використання у країнах ОЕСР дозволяє зробити висновок, що вони корисні для України. По-перше, це стосується запровадження податку на нагромаджене чисте багатство (нерухоме майно, водний і повітряний транспорт, потужні автомобілі, цінні папери, банківські депозити і заощадження, інвестиції у реальний капітал) із використанням певної неоподаткованої вартості таких активів та невеликої ставки податку (0,5—1,0 %). При стягненні цього податку доцільно враховувати активи, що перебувають не лише в Україні, а й за її межами. Щоправда, пошук майна за межами країни потребує активної співпраці з іноземними фінансовими службами. По-друге, доцільно переглянути підходи до стягнення податків на спадщину та дарування, встановивши певну неоподатковувану вартість майна, а також підвищивши податкові ставки як для спадкоємців першого ступеня споріднення, так і спадкоємців, що не є членами сім'ї спадкодавця першого ступеня споріднення.

²³ Vermögenskonzentration und Wirtschaftskrise // Wissenschaftlicher Beirat von Attac [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vermoegensteuerjetzt.de/images/studien/Vermögenskonzentration_und_Finanzkrise.pdf.

²⁴ Growing unequal? Income distribution and poverty in OECD countries / OECD. — Paris, 2008.

²⁵ Stockhammer E. Von der Verteilungs- zur Wirtschaftskrise. Die Rolle der zunehmenden Polarisierung als strukturelle Ursache der Finanz- und Wirtschaftskrise / E. Stockhammer [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wegen-aus-der-krise.at/fileadmin/dateien/downloads/HINTERGRUNDMATERIAL/Studie_Stockhammer.pdf.

Розглянуті вище податки можуть слугувати важливими інструментами поповнення дохідної частини бюджету та підвищення соціальної справедливості податкової системи. В умовах України використання майна як індикатора платоспроможності набуває особливого значення, враховуючи перебування великої частки доходів у тіньовому обороті, а також негативний вплив значної диференціації доходів населення на розвиток реального сектору економіки.